

www.ketab.ir

فارس
مهر نام

نقش مایه های آثار فلزی تبرستان

از دوران ساسانی تا قاجار

منیرالسادات حسینی

سرشناسه: حسینی، منیرالسادات، ۱۳۶۴ -
 عنوان و نام پدیدآور: نقش‌مایه‌های آثار فلزی تبرستان از دوران
 ساسانی تا قاجار/منیرالسادات حسینی.
 مشخصات نشر: بابل: اکسیر قلم، ۱۴۰۱.
 مشخصات ظاهری: ۱۱۴ ص.: مصور(بخشی‌رنگی)؛ ۲۹×۲۲ س.م.
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۹۴۱-۱۷-۳
 وضعیت فهرست نویسی: فیپا
 یادداشت: کتابنامه: ص. ۹۷ - ۱۰۲.
 موضوع: فلزکاری هنری -- ایران -- مازندران -- تاریخ
Art metal-work -- Iran -- Mazandaran -- History
 فلزکاری -- ایران -- مازندران -- تاریخ
Metal-work -- Iran -- Mazandaran -- History
 رده‌بندی کنگره: NK۶۴۷۴
 رده‌بندی دیویی: ۷۳۹/۰۹۵۵۲۲
 شماره ثبت: ۸۷۸۵۰۳۰ ملی

نقش‌مایه‌های آثار فلزی تبرستان از دوران

ساسانی تا قاجار

مؤلف: منیرالسادات حسینی

ناشر: اکسیر قلم

طراحی جلد و صفحه‌آرا: اعظم حسین‌زاده

سال چاپ: اول ۱۴۰۰

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

قیمت: ۸۵۰۰۰ تومان

دفتر مرکزی: بابل، خیابان مدرس، خیابان رسولی ۲۴ (ماکان

سابق) نرسیده به بنیاد علمی حریری، نبش ابن سینا ۶

۰۸۵۰ ۲۱۷ ۰۹۱۱ - ۰۱۱۳۲۳۲۵۹۴۹

www.exireghalam.ir

Email: Exirpub@yahoo.com

@exireghalam_pub

پیش سخن / ۱۲

فصل اول: جغرافیای تاریخی، باورها، اعتقادات و رسوم مردم تبرستان

واژه شناسی تبرستان / ۱۷

حدود جغرافیایی تبرستان / ۱۷

باورها و آداب و رسوم / ۱۸

فصل دوم: پیشینه فلزکاری در ایران

عصر مس / ۲۵

عصر مفرغ / ۲۵

فلزکاری در دوران پیش از تاریخ / ۲۶

فلزکاری در دوره مادها / ۲۷

فلزکاری در دوره هخامنشی / ۲۷

فلزکاری در دوران سلوکی و اشکانی / ۲۸

فلزکاری در دوره ساسانی / ۲۹

فلزکاری ایران از ظهور اسلام تا دوره صفوی / ۲۰

فصل سوم: نقشمایه‌های آثار فلزی دوره ساسانی تبرستان

مقدمه / ۳۵

معرفی آثار / ۳۶

ظرف پایه‌دار / ۳۶

جام نقره‌ای با نقش عقاب و خروس / ۴۲

تنگ نقره با نقش گل لوتوس و خروس / ۴۴

تنگ نقره‌ای با زمینه طلایی / ۴۵

بشقاب نقره با صحنه شکار شیر / ۴۷

فصل چهارم: نقشمایه‌های آثار فلزی دوران اسلامی تبرستان

بخش اول: دوره سلجوقی / ۵۱

اوضاع سیاسی، اجتماعی تبرستان در دوره سلجوقی / ۵۱

معرفی آثار / ۵۲

عود سوز گربه‌ای شکل / ۵۲

عودسوز تشتی / ۵۳

بشقاب با نقش گل هشت‌پر / ۵۶

بشقاب با نقش مرکزی ستاره شش‌پر / ۵۸

بشقاب با نقش حیوانات عجیب الخلقه / ۶۰

کاسه نقره / ۶۲

کاسه سفیدروی / ۶۳

پاتیل (کاسه بزرگ) / ۶۷

قاشق برنجی / ۶۸

گلدان مفرغی / ۶۹

ابریق مفرغی / ۷۱

دسته‌ی تزئینی / ۷۳

نقشمایه‌های غالب دوره سلجوقی / ۷۵

بخش دوم: دوره صفوی / ۷۶

اوضاع سیاسی، اجتماعی تبرستان دوره صفوی / ۷۶

معرفی آثار / ۷۷

کاسه مسی / ۷۷

آئینه نقره / ۷۹

کشکول مفرغی / ۸۲

نقشمایه‌های غالب دوره صفوی / ۸۳

بخش سوم: دوره قاجار / ۸۴

اوضاع سیاسی، اجتماعی تبرستان در دوره قاجار / ۸۴

معرفی آثار / ۸۵

کاسه فولاد طلاکوب / ۸۵

بازو بند / ۸۶

جعبه دعا / ۸۷

جعبه قرآن / ۹۰

نقشمایه‌های غالب دوره قاجار / ۹۱

سخن پایانی / ۹۲

کتابنامه / ۹۷

منابع تصویر / ۱۰۲

منابع لاتین تصویر / ۱۰۳

کاتالوگ / ۱۰۴

پیش سخن

نواحی ساحلی دریای خزر به‌ویژه مازندران و گلستان (تبرستان) از دیرباز محل تجلی آثار هنری بوده و نمونه‌های بی‌شماری از این آثار در گوشه و کنار موزه‌های مختلف در داخل و خارج کشور به چشم می‌خورد. درباره‌ی هنر فلزکاری این منطقه به‌ویژه نقشمایه‌های آن، پژوهش‌های اندکی صورت گرفته که این امر به‌دلیل کمبود موزه‌ها و راه اندازی جدید آنها و انتقال آثار فلزی موجود در گنجینه‌ها و دیگر مناطق کشور به این مراکز در چند سال اخیر می‌باشد، که با توجه به کمی منابع و پژوهش درباره‌ی این آثار و احساس نیاز برای رفع این کمبود، موضوع کتاب با این عنوان انتخاب شده است؛ که سخنی از ملکین شهروانی گویای این مطلب می‌باشد: «تاریخ فلزکاری ایران هنوز باید نوشته شود».^۱

در زیر به چند سطری که در برخی از کتاب‌ها به این هنر منطقه اشاره شده می‌پردازیم: سید محمد طاهری شهاب، نویسنده و پژوهشگر مازندرانی در مقاله‌ای سه ظرف کشف شده در روستای «کنیم» مازندران را معرفی کرده است. «این سه ظرف شامل، تنگ و مشربه و سینی نقره‌ای می‌باشد که توسط حاکم محلی منطقه به ناصرالدین شاه که در کلاردشت بود هدیه داده شده است ولی در حال حاضر سرنوشت این ظروف معلوم نیست. با توجه به خط کوفی که روی هر سه ظرف موجود است و در بردارنده نام الامیر آبی العباس تکیر بن سنون می‌باشد، می‌توان حدود زندگی او را بین سال‌های ۴۱۰-۴۷۰ حدس زد» (طاهری شهاب، ۱۳۸۱: ۸۷۳-۸۷۵). هم‌چنین در کتاب سفیدروی سیمین لک‌پور اشاره شده است «که در سواحل جنوبی دریای خزر (منطقه‌ی ساحلی مازندران شرقی) تاکنون نمونه‌های چندی از اشیاء ساخته شده با سفیدروی بدست آمده که در تمامی دوره‌ی اسلامی از آغاز تا دوره‌ی صفوی ادامه داشته است» (لک‌پور، ۱۳۷۵: ۱۸). از طرفی دیگر «محل‌های قدیمی شهر ساری از

جمله محله مسگرها بیانگر رایج بودن صنایع و حرف کهن در این منطقه بوده است. این صنایع به همراه سبد بافی، چوب تراشی، دوات گری، ساخت ظروف فلزی، حکاکی روی فلز، سفیدگری و قلع کردن ظروف مسی جهت تجارت به مناطق دیگر از ویژگی‌های گسترش صنعت این منطقه است» (ماهفروزی، ۱۳۹۰: ۸۰).

با وجود آن که بعضی از محققان برآنند که «تبرستان در قرون اولیه اسلامی از مراکز عمده فلزکاری ایران محسوب می‌شده است و صنعت فلزکاری همپای سایر هنرها به همان سبک و شیوه ساسانی ادامه یافته بوده و در این زمان، نواحی تبرستان، خراسان و برخی شهرهای مرکزی ایران از مراکز ساخت اشیاء فلزی بوده است» (مینورسکی، ۱۳۴۲: ۷۹)، با این وجود توجه جدی به هنر فلزکاری مازندران و گلستان نشده است.

لذا در این کتاب برآنیم تا نقشمایه‌های آثار فلزی تبرستان را از دوران ساسانی تا قاجار، شناسایی و معرفی کنیم. بدین منظور با مراجعه به مؤلفه‌های مختلف کشور و با وجود محدودیت‌های فراوانی که در زمینه عکس برداری از آثار وجود داشته، اشیاء از بین موزه‌های شهرگران، تاریخ شهر آمل، شهرستان بابل، موزه کندلوس واقع در ناحیه ییلاقی شهرستان نوشهر و بخش اسلامی موزه ملی ایران انتخاب و جمع‌آوری شده است. بر روی این آثار، نقوش گیاهی، حیوانی، هندسی و تزیینات نوشتاری مشاهده شده، که در کنار سادگی و بی‌پیرایگی، تجسمی از قدرت و توجه به ذات الهی، پیروزی و ... را نمایان می‌سازند.

در پایان نیز نگارنده امیدوار است که توانسته باشد کمکی بس ناچیز به جامعه علمی و هنری کند و راهگشای پژوهشگران و دوستداران هنر و مورد استفاده ایشان واقع گردد.